

**YOSHLARNING HUQUQ VA MANFAATLARINI HIMOYA QILISHGA QARATILGAN
HUQUQIY BAZANI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI**

Shoimov A.R. -
TerDU katta o'qituvchi

XXI asrda yoshlar masalalari davlat siyosatining eng muhim strategik yo'nalishlaridan biriga aylandi. Globallashuvning tezlashishi, geosiyosiy raqobatning kuchayishi, axborot makonining kengayishi va global ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar yoshlar o'rtasida siyosiy ong, huquqiy madaniyat va fuqarolik ishtirokini rivojlantirishni davlat boshqaruvi uchun ustuvor vazifaga aylantiradi. Shuning uchun yoshlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish, ularning davlat va jamiyat hayotida ishtirokini ta'minlash, siyosiy institutlarga ishonchni mustahkamlash va demokratik qadriyatlarni rivojlantirish samarali huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish bilan bevosita bog'liq.

Zamonaviy siyosiy nazariyalarda yoshlar nafaqat demografik guruh, balki siyosiy modernizatsiya, innovatsion rivojlanish va mamlakat uchun barqaror taraqqiyotni belgilovchi muhim strategik resurs sifatida ham tan olinadi. Shunday qilib, yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish nafaqat ijtimoiy yoki huquqiy masalalar bilan cheklanib qolmay, balki davlat ichki siyosati, demokratik institutlarni rivojlantirish, fuqarolik jamiyatini shakllantirish va inson huquqlarini ta'minlash siyosatining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Yoshlar sohasidagi davlat siyosatining samaradorligi, birinchi navbatda, ushbu sohani tartibga soluvchi huquqiy bazani takomillashtirish, institutsional mexanizmlarning samaradorligi va huquqni muhofaza qilish amaliyotining izchilligi bilan belgilanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekistonda yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan huquqiy bazaning siyosiy va huquqiy asoslarini tahlil qilish, mavjud huquqiy va tartibga solish tizimining samaradorligini baholash, institutsional va huquqiy muammolarni aniqlash hamda xalqaro tajriba va zamonaviy siyosiy va huquqiy yondashuvlar asosida yanada takomillashtirish uchun ustuvor yo'nalishlarni aniqlashdir. Tadqiqot natijalari yoshlar siyosatini takomillashtirish, yoshlarning davlat boshqaruvida ishtirokini kengaytirish, demokratik institutlarni mustahkamlash va inson huquqlarini ta'minlash mexanizmlarini ishlab chiqish bo'yicha ilmiy va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish milliy va xalqaro huquqiy hujjatlar va ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi [1] va "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonun [2] yoshlarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, ularga har tomonlama yordam ko'rsatish va davlat boshqaruvidagi ishtirokini kengaytirishning huquqiy asoslarini belgilaydi. Xalqaro miqyosda YuNESKOning Global ta'lim monitoringi hisobotlarida [4] yoshlarning ta'lim olish huquqi, ularga teng imkoniyatlar yaratish va ularning ijtimoiy ishtirokini oshirish ustuvor vazifalar sifatida e'tirof etiladi.

Ushbu masalaning nazariy va siyosiy jihatlarini yurtboshimizning bir qator asarlarida ham keng yoritilgan. Xususan, Sh.M. Mirziyoev o'zining "Yangi O'zbekiston strategiyasi" asarida yoshlarni qo'llab-quvvatlashni davlatni rivojlantirishning muhim ustuvor vazifasi sifatida baholaydi hamda ularning huquq va manfaatlarini himoya qilishning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydi[5]. M. Kuronovning "Milliy tarbiya" asarida yoshlar ta'limining ma'naviy va axloqiy asoslari hamda milliy qadriyatlarning roli ta'kidlangan[7], I.A. Karimovning "Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch" asarida yoshlarni turli mafkuraviy tahdidlardan himoya qilishda yuksak ma'naviyat va huquqiy madaniyatni rivojlantirish muhim omil sifatida asoslanadi[6]. Tahlil qilingan manbalar yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilishning huquqiy asoslari yetarlicha o'rganilganligini ko'rsatib turibdi, ammo ayni paytda zamonaviy siyosiy jarayonlar, raqamli transformatsiyalar, yoshlarning davlat boshqaruvidagi ishtiroki bo'yicha keng qamrovli siyosiy va huquqiy tadqiqotlarni yanada rivojlantirish va xalqaro standartlar asosida huquqiy bazani takomillashtirish zarurligini ham ta'kidlaydi.

Ushbu maqolada ilmiy tadqiqotning ijtimoiy-gumanitar fanlar sohasida qo'llaniladigan qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli tahlil, normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish hamda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, milliy qonunchilik normalari xalqaro huquqiy standartlar bilan taqqoslandi. Tadqiqot obekti sifatida yoshlar huquqlarini himoya qilish sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlar va ularning amaliyotda qo'llanilishi jarayonlari olindi.

Muhokama va natijalar.

So'nggi yillarda O'zbekistonda yoshlar siyosatini tubdan takomillashtirish, yoshlarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini ta'minlash, ularning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotdagi ishtirokini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, yoshlarga oid davlat siyosatini yangi bosqichga ko'tarishga qaratilgan huquqiy hujjatlar qabul qilindi hamda davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlarining bu sohadagi vakolatlari kengaytirildi. Natijada, yoshlarning ta'lim olish, ishlash, tadbirkorlik bilan shug'ullanish, ijtimoiy himoya, siyosiy jarayonlarda ishtirok etish va o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi[7].

Bu borada quyidagi konstitutsion qoidalar lar muhim ahamiyatga ega:

Davlat yoshlarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, ekologik huquqlari himoya qilinishini ta'minlaydi, ularning jamiyat va davlat hayotida faol ishtirok etishini rag'batlantiradi.

Davlat yoshlarning intellektual, ijodiy, jismoniy va axloqiy jihatdan shakllanishi hamda rivojlanishi uchun, ularning ta'lim olishga, sog'lig'ini saqlashga, uy-joyga, ishga joylashishga, bandlik va dam olishga bo'lgan huquqlarini amalga oshirish uchun shartsharoit yaratadi.

Davlat va jamiyat bolalarda hamda yoshlarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlikni shakllantirish to'g'risida g'amxo'rlik qiladi.

Davlat va jamiyat bolalarda hamda yoshlarda mamlakatidan hamda xalqning boy madaniy merosidan faxrlanishni, vatanparvarlik va Vatanga bo'lgan mehr-muhabbat tuyg'ularini shakllantirish to'g'risida g'amxo'rlik qiladi.

Bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash hamda himoya qilish, uning jismoniy, aqliy va madaniy jihatdan to'laqonli rivojlanishi uchun eng yaxshi shartsharoitlarni yaratish davlatning majburiyatidir.

Ota-onalar va ularning o'rnini bosuvchi shaxslar o'z farzandlarini voyaga yetguniga qadar boqishi, ularning tarbiyasi, ta'lim olishi, sog'lom, to'laqonli va har tomonlama kamol topishi xususida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar.

Davlat bepul umumiy o'rta ta'lim va boshlang'ich professional ta'lim olishni kafolatlaydi.

Maktabgacha ta'lim va tarbiya, umumiy o'rta ta'lim davlat nazoratidadir.

Fuqarolar davlat ta'lim tashkilotlarida tanlov asosida davlat hisobidan oliy ma'lumot olishga haqli.

Biroq, globallashtirish, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, migratsiya jarayonlari, kiber tahdidlar, noqonuniy axborot oqimlari, radikalizm va internet orqali ekstremistik g'oyalarning tarqalishi, shuningdek, yoshlarning bandligi, huquqiy xabardorligi va siyosiy faolligi bilan bog'liq muammolar mavjud huquqiy bazani doimiy ravishda takomillashtirishni talab qiladi. Bu omillar zamonaviy siyosiy jarayonlar va xalqaro standartlar asosida yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish tizimini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Xususan, davlat organlari faoliyatida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash, yoshlarning qaror qabul qilish jarayonlarida ishtirokini oshirish va ularning siyosiy institutlarga bo'lgan ishonchini mustahkamlash demokratik boshqaruvning muhim mezonlari hisoblanadi[6].

Siyosatshunoslik nuqtai nazaridan, yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan huquqiy asos davlat qonuniyligi, siyosiy barqarorlik va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda muhim institutsional omil hisoblanadi. Ishonchli huquqiy kafolatlar fuqarolarning hukumatga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi, siyosiy inklyuzivlikni ta'minlaydi, ijtimoiy adolat tamoyillarini o'rnatadi va yoshlarning siyosiy jarayonlarda faol ishtirokini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, yoshlar manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish inson kapitalini rivojlantirish, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash va milliy rivojlanish strategiyasini amalga oshirishning asosiy shartidir.

Yoshlar har qanday davlatning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Bugungi kunda O‘zbekiston aholisining salmoqli qismini yoshlar tashkil etishi ularning huquq va manfaatlarini ta‘minlash masalasini davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylantirmoqda. O‘zbekistonda yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish avvalo bosh qomusimiz – O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bilan kafolatlangan. Konstitutsiyada inson huquqlari, tenglik, ta‘lim olish, mehnat qilish, ijtimoiy ta‘minot va shaxsiy daxlsizlik kabi asosiy huquqlar mustahkamlangan bo‘lib, ular yoshlar siyosatiga ham to‘liq tatbiq etiladi[1].

So‘nggi yillarda mamlakatda yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish, ularning ta‘lim olish, mehnat qilish, tadbirkorlik bilan shug‘ullanish va jamiyat hayotida faol ishtirok etish huquqlarini kengaytirish bo‘yicha muhim islohotlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, raqamlashuv jarayonlari, mehnat bozoridagi o‘zgarishlar, internet makonidagi xavflar va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi yoshlar huquqlarini himoya qilish sohasidagi huquqiy mexanizmlarni yanada takomillashtirishni talab etmoqda.

Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda yoshlar huquqlarini himoya qilish sohasida muayyan huquqiy baza shakllanganligini ko‘rsatdi. Konstitutsiya va sohaviy qonunlarda yoshlarning asosiy huquq va erkinliklari kafolatlangan. Xususan, ta‘lim olish, mehnat qilish, sog‘liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish, tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanish va davlat boshqaruvida ishtirok etish huquqlari mustahkamlangan.

Tahlillar natijasida quyidagi ijobiy holatlar aniqlandi:

yoshlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha davlat dasturlari huquqiy jihatdan ta‘minlangan;

yoshlar bandligini oshirishga qaratilgan mexanizmlar takomillashtirilgan;

ta‘lim sohasida yoshlar uchun imkoniyatlar kengaytirilgan;

ijtimoiy himoya tizimida yoshlarga oid maxsus chora-tadbirlar joriy etilgan.

Biroq tadqiqot davomida quyidagi muammolar ham kuzatildi:

qonunchilikdagi ayrim normalarning amaliyotda to‘liq ishlamasligi;

raqamli muhitda yoshlar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi;

huquqiy savodxonlikning turli hududlarda bir xil emasligi;

yoshlar huquqlariga oid qonunlarning ijrosini monitoring qilish tizimini takomillashtirilishga ehtiyoji mavjudligi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, yoshlar huquqlarini ta‘minlash sohasida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar ijobiy natijalar bermoqda. Biroq zamonaviy jamiyatda yuzaga kelayotgan yangi ijtimoiy va texnologik munosabatlar huquqiy tartibga solishning yangi shakllarini talab etmoqda. Xalqaro tajriba tahlili ko‘rsatishicha, rivojlangan davlatlarda yoshlar huquqlarini himoya qilishda raqamli xavfsizlik, ma‘lumotlarni himoya qilish va yoshlarning davlat qarorlarini qabul qilishdagi ishtirokini kengaytirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. O‘zbekistonda ham mazkur yo‘nalishlarda huquqiy mexanizmlarni yanada kuchaytirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Shuningdek, huquqiy bazaning samaradorligi nafaqat qabul qilingan qonunlar soniga, balki ularning amalda to‘liq ishlashiga ham bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, qonunlarning ijrosi ustidan jamoatchilik nazorati va huquqiy monitoring mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada quyidagi taklif va tavsiyalarni amaliyotga joriy qilish maqsadga muvofiq:

Yoshlarga oid qonunchilikni tizimlashtirish va kodifikatsiya qilish;

Raqamli makonda yoshlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan alohida huquqiy mexanizmlarni joriy etish;

Yoshlarning huquqiy madaniyati va huquqiy savodxonligini oshirish bo‘yicha dasturlarni kengaytirish;

Yoshlar huquqlarini ta‘minlash bo‘yicha davlat organlari faoliyatining samaradorligini baholash tizimini takomillashtirish;

Yoshlarni qaror qabul qilish jarayonlariga keng jalb etishga qaratilgan huquqiy kafolatlarni kuchaytirish.

Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda yoshlarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo‘yicha mustahkam huquqiy baza mavjudligini ko‘rsatdi. Biroq zamonaviy ijtimoiy-

iqtisodiy sharoitlar va raqamli transformatsiya jarayonlari mazkur sohadagi huquqiy munosabatlarni yanada takomillashtirishni taqozo etmoqda. Yoshlarga oid qonunchilikni takomillashtirish, huquqni qo'llash amaliyotini kuchaytirish va huquqiy monitoring mexanizmlarini rivojlantirish orqali yoshlarning huquq va manfaatlarini yanada samarali himoya qilish mumkin. Bu esa mamlakatning barqaror taraqqiyoti va inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining 14.09.2016-yildagi O'RQ-406-sonli "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni.
3. United Nations. Convention on the Rights of the Child. New York, 1989. – pp. 5–12.
4. UNESCO. Global Education Monitoring Reports. 2024. Paris: UNESCO Publishing, 2024. – pp. 35–41.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 464 b.
6. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
7. Quronov M. Milliy tarbiya. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007. – 240 b.

REZYUME:

Mazkur maqolada O'zbekistonda yoshlarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan huquqiy bazaning hozirgi holati tahlil qilingan. Amaldagi qonunchilikning kuchli va zaif tomonlari baholanib, yoshlar huquqlarini ta'minlash sohasidagi dolzarb muammolar aniqlangan. Shuningdek, xalqaro tajriba va zamonaviy huquqiy yondashuvlar asosida huquqiy bazani takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar siyosati, yoshlar huquqlari, huquqiy himoya, qonunchilik, davlat siyosati, huquqiy baza, huquqiy kafolatlar.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье анализируется современное состояние нормативно-правовой базы, направленной на защиту прав и законных интересов молодежи в Узбекистане. Оцениваются сильные и слабые стороны действующего законодательства, выявляются актуальные проблемы в сфере обеспечения прав молодежи. Кроме того, на основе международного опыта и современных правовых подходов разработаны приоритетные направления совершенствования нормативно-правовой базы.

Ключевые слова: молодежная политика, права молодежи, правовая защита, законодательство, государственная политика, нормативно-правовая база, правовые гарантии.

RESUME:

This article analyzes the current state of the legal framework aimed at protecting the rights and legal interests of young people in Uzbekistan. The strengths and weaknesses of the current legislation are evaluated, and the current problems in the field of ensuring the rights of young people are identified. Also, based on international experience and modern legal approaches, priorities for improving the legal framework have been developed.

Key words: youth policy, youth rights, legal protection, legislation, state policy, legal framework, legal guarantees.